

quintus, orator quidam, cognomine Lampadius, de quo commemorat Photius (1). Videsis hanc dissertationem. 2° Quod Gelasius, romanus Pontifex, Victorini opuscula inter apocrypha suo decreto recensuit (2); ea fortasse de causa, quod millenariorum errore aspersa essent, ut testatur Hieronymus pluribus in locis. Sed, iudice doctissimo viro Christ. Frider. Schmidio (3) loca Hieronymi nos quidem exceptione

(1) Phot., in Bibl., cod. 401, p. 276.

(2) Lab., *Concilior.*, tom. iv, p. 4261 et Mansi, *Collect. Concilior.*, tom. viii, col. 152.

(3) Chr. Frid. Schmid., *Historia antiqua et vindictio Canonis*, p. 555, in not.

majora haud dixerimus. Quamvis enim recte affirmari possit, scriptores, quos pungit Hieronymus, *chiliasmum* tenuisse, atque in eo describendo passim a *Joanna Apocalypsi* aberrasse: falsissimum tamen est, eosdem viros crassis illis opinionibus fuisse addictos, quas *Cerintho* affingere soliti sunt veteres, quasque Lardnerus (*Lardner.*, in *der Glaubwürdigkeit der evangel. Geschichte*, tom. II, P. II, p. 649 et seqq.) male facilis, doctoribus orthodoxis cum *Cerintho* illo communes fuisse arbitratur.

LUMPER.

S. VICTORINI MARTYRIS, PETAVIONENSIS EPISCOPI, QUI VERGENTE AD FINEM SÆCULO TERTIO FLORUIT, FRAGMENTUM.

INCIPIT TRACTATUS VICTORINI, DE FABRICA MUNDI.

COGITANTI^a mihi, ^b una cum animo meo conferenti, de fabrica mundi istius, in quo clausi tenemur, etiam velocitas fabricæ istius hæc est; sicut in libro Moy-

LECTIONES VARIANTES.

^a Ms. Cogitante Gall.

^b Forte et addend. Routh.

^c Forte Ornamentum Routh.

Bis continetur, quem de conditione ipsius scripsit, qui Genesis appellatur. Totam molam istam, Deus sex diebus in ornamento^c majestatis suæ expressit, septimo quibus^d benedictione^e. . . consecravit. Idcirco igitur, quoniam septenario numero dierum et

^d Forte Quietus Routh.

^e Forte suppl. Sua Routh.

COMMENTARIUS.

Tractatus Victorini de Fabrica mundi. Commentarioli edendi his verbis rationem reddit Guil. Cavius in *Hist. Lit.*, t. I, p. 147: « Extat penes me Victorini *tractatus* hæctenus ineditus *de Fabrica Mundi*, quem ex vetusto codice bibliothecæ Lambethanæ descripsit vir cl. Henricus Mauritius, S.T.P. Domino archiepiscopo a sacris domesticis, mecumque benigne communicavit. Et secunda jam vice ad finem ms. codicis recognovit vir doctissimus candidissimisque Joannes Batteley, doctor theologus ejusdem archiepiscopi sacellanus. Quis fuerit hic Victorinus, in cod. ms. non dicitur. Nostrum vero esse tum stylus, tum res ipsa aperte clamant, præsertim cum in eo Chiliastrarum error manifeste defendatur, quem Victorinum nostrum fovisse tradit Hieronymus (*de Script. Ill.*, c. 18). Videtur esse hic libellus ἀποσπασμάτων quoddam ex *Comment.* vel in *Genesis*, vel in *Apocalypsin* decerptum, quod proinde tum propter venerandam antiquitatem, tum propter celerissimi martyris famam hic subjungam. Sic ergo habet codex Lambethanus, vitiose quidem in nonnullis, quæ sensum alicubi minus clarum reddunt. Conjecturas quasdam, quas prædicti doctores subministrarunt, in marginem coniecimus. » Hæc vir præstantissimus. Postea vero doctus illæ novæ editionis *Historiæ Caviannæ* adornator, non tantum opusculum istud repetendum curavit, sed et aliud præterea codicis Lambethani exemplum accurate descriptum adjecit, addita notitia ejus, quæ sequitur. » Codex hic ms. quem descripsit Henricus Mauritius, posteaque recognovit Joannes Batteley, uterque Domino archiepiscopo Cant. a sacris domesticis, codex est membranaceus in quarto bibliothecæ Lambethanæ,

notatus ibidem, n° 90, vetustus sane, utpote qui 800, circiter annos habeat. Continet inter varios aliorum tractatus, hunc Victorini de Fabrica Mundi a p. 71, qui sine alterius codicis ope emaculati satis non potest, quod in aliis etiam libris, qui unico nituntur ms. codice, ut in Velleio Paterculo, Minicio, Arnobio, usu venit. Cum vero parum accurate descriptus antea et recognitus fuerit, denuo ad fidem ms. codicis recognovit vir cl. J. Walker S.T.P. et annotatiunculas insuper criticas in gratiam lectoris adjecit. » Accuratissimam autem postremam hanc recensionem fuisse mihi satis probavit ejusdem collatio cum codice ms., quam rogatu meo instituere dignatus est vir de patrio sermone litterisque humanioribus optime meritis Henricus Jo. Todd, qui domini archiepiscopi bibliothecam custodit. Ejusdem denique cl. Walkeri correctionibus, cujus merita in Ciceronem per Joannem Davisium satis nota sunt, symbolam addere meam constitui, nimirum ut purior, si non defæcata, evaderet sancti martyris oratio. Repetivit in tomo IV suæ *Bibliothecæ Patrum* Galandus Walkeri et apographum et notas, inque sectiones opusculum ipse divisit. ROUTH.

Et una cum animo meo conferenti. Particulam et supplere ausus sum. ROUTH.

Velocitas fabricæ istius hæc est. Saltem verbo durius hoc est, haud tentandum tamen, cum tota oratio scabra sit et parum latina. ROUTH.

Conditione. Gloss. Vet. *Conditio*, κατὰστασις. Hoc quidem loco pro creatione vox adhibita, sapius quod ecclesiasticos scriptores poni solita est pro re creata. ROUTH.

Septimo... consecravit. Ms. septimo quibus laborem

cœlestia et terrestria reguntur, principii loco, de hac septimam ad omnium septimanarium regionum^a metibor, et prout potuero, virtutis diem in eam^b consummationem conabor exprimere.

In principio fecit Deus lucem, eamque duodenario mero horarum, die noctuque, divisit, idcirco videlicet, ut laboribus hominum requies^c locum noctem dies superduceret, rursus dies supervinceret; hac se^d alterna vice labor quietis^e refoveretur, quies exercitatione rursus diei temperaretur. Quarto die fecit duo luminaria in cœlo, majus et minus, ut alterum præesset diei, alterum nocti (Genes., I, 16, 17), solis et lunæ; cæteraque sidera posuit in cœlo, ut lucerent super terram, et discerneret tempora et annos et menses et dies et horas per stationes.

Nunc ratio veritatis ostenditur, quare dies iii, tetras nuncupatur^f; quare usque ad horam nonam jeju-

namus^g, usque^h ad vesperam, aut superpositio usque in alterum diem fiat. Mundus itaque iste ex quatuor elementis constat, igne, aqua, cœlo, terra. Hæc igitur quatuor elementa temporumⁱ tetradem faciunt. Sol quoque et luna per anni spatium quatuor tempora efficiunt, veris, æstatis, autumnii, hyemis; et hæc tempora tetradem faciunt. Et ut ex ea re longius enarrem, ecce quatuor animalia ante thronum Dei (Apoc., iv, 6). quatuor evangelia, quatuor flumina in paradiso fluentia (Gen., ii, 10), quatuor generationes populorum, ab Adam usque ad Noe, a Noe usque ad Abraham, ab Abraham usque ad Moysen, a Moysen usque ad Christum Dominum, Filium Dei; et quatuor animalia (Apoc., iv, 7) hominis, vituli, leonis, aquilæ; et quatuor flumina (Gen., ii, 11), Fyson, Geon, Tygris, Euphrates. Homo Christus Jesus auctor eorum, quæ supra memoravimus, tetrade ab impiis comprehensus

LECTIONES VARIANTES.

^a Forte Septimana ad omnium septimanarum rationem Walker. Routh.

^b Forte Divinæ Routh.

^c Forte Requies Walker. Routh.

^d Forte Ac sic Walker.

^e Forte Quiete noctis Walker.

^f Forte Nuncupetur Routh.

^g Forte Jejunemus Routh.

^h Forte Aut usque Routh.

ⁱ Forte delend. Temporum Walker.

COMMENTARIUS.

benedictione ::: consecravit, cum c super g scripto. Verba quibus laborem, transfixa sunt lineola a recenti manu; ex vestigijs scripturæ veteris sic restituo — septimo quævit a labore et benedictione consecravit. Sic infra, die septimo requievit ab omnibus operibus suis, et benedixit eum. WALKER. — Si hæc viri cl. correctiones in textum debeant recipi, ego quidem in ms. spatium relictum sit ante verbum consecravit, addendum putarim eum. Sed, ut verum dicam, longe recedere a litterarum ductu voces istæ videntur, ut malim e o quietus pro quibus reponere, et sua addere post benedictione. ROUTH.

Septimam.... regionum. Ms. septimam ad omnium septimanarium regionum. Lego, de hac septimana omnium septimanarum rationem metibor. Infra, qui extra ordinem septimanæ dispositionis excessurus est. WALKERUS.

Virtutis diem in eam consummationem. Fortasse reponendum est, virtutis divinæ consummationem. Habet infra ad p. 306, l. 2. Deus — opera sua consummavit. ROUTH.

Conabor. Gallandius ait: « Walkerus legebat conamur. Sed præcedentia metibor — prout potuero — conabor legendum suadent. Sic infra § 6, ut mens parva poterit, conabor ostendere. » In ms. quidem super litteram o posteriorem in conamor scripta est littera u, non a Walkero additæ seu reposita. Habet Cavii apographum conabor. ROUTH.

Duodenario. Duodecenario ms. Correxerat Cavii apograph. ROUTH.

Requies — superduceret. Bene Walkerus requietis pro requies; Cavii apographum superduceret præbet pro superdoceret lectione ms. ROUTH.

Hac se — temperaretur. Hac se alterna vice labor quietis refoveretur, Walkeri emendationes ac sic, et quiete noctis, commemoravi. Ac sic habes infra ad p. 305, l. 6. ROUTH.

Majus et minus — nocti. Sic correxit Cavium apographum pro, majus ut minus ut alterum præcessit diei alterum noctis, et statim post, cæteraque pro citheraque, quod habet ms. ROUTH.

Et horas per stationes. In ms. legitur et horis præstationes. Conjecturam, quæ adposita erat ad Cavii marginem, recipi. ROUTH.

Dies iii tetras, etc. Apud veteres christianos haberi solent sunt stationes, nempe religiosus cultus

atque jejunium, tam quarta feria, quæ tetras vocabatur, quam sexta, para-cæve dicta. Durabant autem istæ ad usque horam nonam, aut etiam ad vesperam; sed, re sic comparata, ut tempus producerentur, jejunia non stationes vocabantur, prout infra auctor ait, p. 306, l. 5, Hoc quoque die (sexto) — aut stationem Deo, aut jejunium facimus. Immo interdum, ut ostendit S. Victorinus, producebatur quartæ feriæ jejunium in crastinum, quæ est superpositio. Vid. not. supra ad S. Dionysii, ep. ad Basilidem, vol. II, p. 419. Addendum aut ante usque ad vesperam. ROUTH.

Temporum tetradem. Monet delendum esse temporum Walkerus, quod ex sequentibus huc advectionum est. Reposuerat tetradem pro tetrade Cavii apographum. ROUTH.

Ex ea re. Ita præclare, ait Walkerus, viri docti ad marg. Cavii pro ex ære. Igitur hoc recipi. ROUTH.

Quatuor generationes populorum, ab Adam, etc. Quid in mente inter hæc haberet Victorinus, haud capio, nisi quod tot sibi gentium origines in singulis istis quatuor genealogijs invenerit. ROUTH.

Et quatuor animalia, etc. Scil. in Apoc., iv, 6, 7, per quæ quidem animalia vult signari quatuor evangelistas Commentarius in Apocalypsis, in Biblioth. patrisina patrum, t. I, p. 1249, Victorino huic nostro adscriptus. Atque artis picturæ professores, dum evangelistarum pingebant effigies, animalia eadem quasi symbola sive signa juxta eos ponere soliti sunt Immo Irenæus, lib. III, c. 11, gemina sectatus, quatuor tantum evangelia idcirco existere oportere, ostendere est conatus. Exciderunt apud Victorinum vox similia post animalia, viso Joanne judices. ROUTH.

Euphrates. Homo. Legere vult Walkerus et Euphrates. Et Homo. Sed priori quidem loco particula superflua esset, etsi in altero haud respuenda. Mox auctor pro autor ex ms. monente cl. Toddio, edidi. ROUTH.

Tetrade ab impiis. Ms. hic et paulo infra tetradem habet. Correxerunt et Cavii apographum, et Walkerus. Qui vero fiat, ut comprehensus esse dicatur Christus tetrade, seu quarta feria, vix intelligere me fateor. Gemina tamen habet Epiphanius in Expos. Fidei Cathol., § 22: Ὑνάξεις, inquit, ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσαι εἰσι ἀπὸ τῶν ἀποστόλων. τετράδι καὶ προσαββάτω καὶ κυριακῇ, τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτω ἐν ἡσυχίᾳ ἕως ὥρας ἑνάτης. Ἐπειδήπερ ἐπιφωσκούση τε-

est. Itaque ob captivitatem ejus tetradem ^a ob majestatem operum suorum, et ^b tempora humanitatis ^c salubria, frugibus læta, tempestatibus tranquilla, decurrant, ideo aut ^d superpositionem facimus.

Die quinto terra et aqua fœtus suos ediderunt. Die sexto creata sunt, quæ decrant; ac sic Deus hominem de humo instruxit, dominum omnium rerum, quæ ^e super terram et super aquam creavit. Prius tamen angelos atque archangelos creavit, quam hominem finxit, spiritalia terrenis anteponeus. Prius enim lux, quam cœlum et terram ^f. Hic dies sextus parasceve appellatur, præparatio scilicet regni; Adam

enim quem ^g ad imaginem et similitudinem suam consummavit. Idcirco autem prius opera sua consummavit, quam angelos creavit, et hominem fabricavit, ne forte adjutores se fuisse falsa dictione asseverant ^h. Hoc quoque die ob passionem Domini Jesu Christi aut stationem Deo, aut jejunium, facimus. Die septimo requievit ab omnibus operibus suis, et benedixit eum et sanctificavit. Hoc die solemus superponere; idcirco, ut die Dominico cum gratiarum actione ad panem exeamus. Et parasceve superpositio fiat, ne quid cum Judæis sabbatum observare videamur, quod ipse Dominus sabbati Christus per prophetas suos

LECTIONES VARIANTES.

^a Forte Tetrade et Routh.

^b Forte Ut Routh.

^c Forte Humanitati Routh.

^d Forte addend. Stationem, aut Routh.

^e Legend. quas.

^f Forte Terra Walker.

^g Delet Quem Walker.

^h Forte Adseverarent Walker.

COMMENTARIUS.

τραδι συνελήθη ο κύριος, etc. Sed de consilio impium inito a Judæis ad rem sceleratam efficiendam verba interpretanda sunt; conf. Marc., xiv, 1, quæ quidem Epiphanius verba, ut obiter hoc notem, inter ἀνέκδοτα Bibliothecæ coisliniana: male collocavit cl. Montfaucouinus. Vid. Catalogi Præfat. fol. 3, versa pagina, et p. 112, ubi tamquam si eadem fuerint Athanasii, afferuntur. Sed hoc misso, interpretationem meam firmat S. Petri Alexandrini Canon ultimus, qui hæc tradit: Οὐκ ἐγκαλέσει τις ἡμῶν παρατηρουμένους τετράδα καὶ παρασκευὴν ἐν αἷς καὶ νηστεύειν ἡμῶν κατὰ παράδοσιν εὐλόγως προστέτακται. τὴν μὲν τετράδα διὰ τὸ συμβόλιον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τῇ προδοσίᾳ τοῦ Κυρίου· τὴν δὲ παρασκευὴν διὰ τὸ πεπονήθειν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. τὴν γὰρ Κυριακὴν χαρμοσύνης ἡμερῶν, etc. Sic Canon restituendus, ut alii quoque monuerunt, ex vetustissimis mss. De observatione vero tetradis et parasceves, plura ibidem ad S. Petrum Alex. notabo. ROUTH.

Tetradem ob majestatem. Tetradem habet ms. ejus loco reponit Tetrade. Walkerus, sed ego tetrade, etc.

ROUTH.

Et tempora.... decurrant. Delendam esse particulam et, ait Walkerus, et ex ejus sententia decurrunt pro decurrant scribendum est. Sed ut pro et malim legere, humanitati porro pro humanita is. ROUTH.

Ideo aut [stationem aut] superpositionem facimus. Videsis quæ paulo ante ad col. 504, annotavi. ms. referente Walkeri apographo, ideo aut superstitionem facimus. Corrigitur ad Cavii marg. autem pro aut, et in ipso apographo positum est superpositionem pro superstitionem, quod in ms. secundum Walkeri quidem recognitionem legitur, aliter vero se res habet teste cl. Toddio. Propter illa quoque, quæ mox sequuntur ad lin. 2, p. 306. Hoc die quoque—aut stationem Deo aut jejunium facimus, illud ausus sum addere, quod in textu vides. ROUTH.

Ac sic Deus hominem. Quatuor hæc verba in cod. ms. ante illa die sexto ponuntur; sed monente Walkeri, verbis in hunc ordinem apud Cavium apographum restitutis clara fiunt omnia. ROUTH.

Quam. Recte addita fuisse in apographo hæc conjunctio videtur. Paulo post statuitur, neque ante mundum conditum, nec diebus sextum antecedentibus angelos creatos fuisse, sed demum sexto die. Diversa tamen diversi sentiunt de re, quæ in sacris litteris vel haud omnino extat, vel certe haud liquido significatur. ROUTH.

Terram. Sic ms. et in margine Caviani apographi suppletum est creavit, sed Walkeri præfero emendationem. Interva de re ipsa ex principio libri Genesis aliud quid colligo, quam istud Victorinianum. Ante luminaria quidem celestia, quæ quarto die facta sunt, die primo lux creata est, sed non ante cœlum et terram; ἀδιοργανιστον, scripsit Julius Afri-

canus in Chronico supra ad tom. II, p. 124, τῶς (primo die) τὸ πρωτόκτιστον φῶς καὶ κεχυμένον.

ROUTH.

Præparatio scilicet regni. Hoc e-t, sabbati magni, sive regni Christi, de quo infra aliquid videbis. ROUTH.

Quem. Addunt in margine Cavei: e Deest, die sexto creatus est. Sed levi mutatione sic lego, Adam enim ad imaginem... consummavit. Deleto quem. WALKER.

Asseverarent. Hanc Walkeri emendationem commemoravi. Ms. habet asseverant. Cavianum apographum asseverant. Paulo supra ms. crearet pro creavit, quod in apographo correctum est. ROUTH.

Aut stationem Deo, aut jejunium, facimus. Statio hoc Victorini loco non solum pro collecta quæ vocatur, sed etiam pro abstinentia, posita est, et minus diuturna erat, ut ante dixi, quam jejunium. Illud enim ad usque vesperam durabat, neque stationis instar, hora nona concludebatur. Ita supra tradit auctor, die quarto a cibo abstinere solitum esse, aut ad horam usque nonam, aut ad vesperam, p. 565. l. 17. ROUTH.

Hoc die solemus superponere. Concil. Eliberitimum, can. xxxvi: Errorem placuit corrigi, ut omni sabbato die jejunii superpositionem celebremus. Tertullianus vero hunc morem jejunandi sabbato, quem romana saltem cum aliis christianis amplexa est Ecclesia, improbavit in libro Adv. Psychicos, cap. 14: Vos etiam (catholici) sabbatum si quando continuatis, nunquam, nisi in pascha, jejunandum secundum rationem alibi redditam. Ita ille. Victorinus autem scribere pergit: Et parasceve superpositio fiat, ne quod cum Judæis sabbatum observare videamur. Quæ quidem verba ita interpretor: cum omnes dies festi, sole cadente, incipere solerent, oportebat christianos superponere jejunio diei sextæ quod ad vesperam durabat, ne cum Judæis, sabbato feriari solitis, sabbatum tanquam festum celebrare et observare viderentur. Supra de die quarto Victorinus dixerat: Quare usque ad horam nonam jejunemus, aut usque ad vesperam, aut superpositio usque in alterum diem fiat. Verumtamen Græci, alique orientales, qui ex more antiquo observandi sabbatum, illo die non jejunare, nisi in pascha, consueverunt, negotium invertere, atque accusare Latinos judaizandi postea conati sunt. Ita Mattheus Blastares in Syntagmate alphabetico, Lit. A. p. 9. de Sabbatio Sabbatorum duce hæc habet, τῇ δὲ περὶ τὰ χεῖρα γιλοτιμία καὶ Ἰουδαϊκῶς σαββατίζαν ἤρειτο, νηστείαν ἐν τούτῳ μεσίον, καὶ τὰλλα παραπλησίως ἐκείνους· καθὰ δὲ καὶ οἱ Λατῖνοι παντὶν. apud Beveregii Synodicum. Ubi mos jejunandi sabbato reprehenditur, non quod Judæi hoc die jejunare soliti sunt, qui contra epulabantur, sed quia

odisse animam suam dicit (*Is.*, i, 15, 14); quod sabbato corpore suo resolvit: prius autem, cum ipse Moysi praeceperet, ne circumcisio diem octavum praeiret, quae die sabbato plerumque incurrit, sicut in evangelio scriptum legimus (*Joan.*, vii, 22). Moyses prospiciens duritiam populi illius (*Mat.*, xix, 8), ideo die sabbati legebamus (*Ex.*, xvii, 9, 12; *Col.*, ii, 14), et seipsum crucifixit. Et praelio quae, ab allophyllis sabbato (*I Mac.*, ii, 51—41), ut caperentur, et velut

A severitatem legis ad devetando disciplinam formarentur.

Et ideo David in Psalmo sexto pro die octavo Domino rogat *ne in ira, neque in furore* (*Ps.*, vi, 1), suo arguat eum, aut iudicet; hic est enim revera futuri illius iudicii dies octavus, qui extra ordinem septimanæ dispositionis excessurus est. Jesus quoque Nave, successor Moysis, et ipse sabbatum resolvit, die enim sabbati praecepit filiis Israel (*Jos.*, vi, 5), ut muros civitatis

LECTIONES VARIANTES.

^a Forte Sabbatum Walker.

^b Forte Sabbati Routh.

^c Forte Levabat manus, et sic ipsum cruci fixit Routh.

^d Forte Quarebantur Routh.

^e Forte Severitate Routh.

^f Forte Devetandam Routh.

^g Forte Dominum Walker.

COMMENTARIUS.

tamquam sacrum diem incredulorum instar Judaeorum Sabbatius atque Latini septimum observabant. ROUTH.

Quod sabbatum. Ms. quod sabbato. Lego quod sabbatum corpore suo resolvit. Sic infra WALKER. — Vid. Apostoli locum in *Epist. ad Ephes.*, ii, 14. 15.

Quae die. Scribendum monet Walkerus dies pro die, de qua tamen emendatione dubitandum est signatur, *Joan.*, vii, 25, ubi haec sunt: *Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Moysse est, sed ex patribus et in sabbato circumciditis hominem.* Adhibuit hoc loco auctor plerumque pro saepe; nisi si aliud quid persuaserit tibi Epiphanius locus in *Haeres.*, xxx, num. 52. — δεικνύται γὰρ ὅτι οἱ περιτέμνοντες αὐτὸ τὸ μνηστὴν ἐν σαββάτῳ, ἐὰν δὲ αὐτῶν σωσῶν ἀκριβολογῆσαι τὴν ὁρθὴν ἡμέραν, εὐδοκούντες ἐμπιπτόσων ἐν σαββάτῳ, καὶ περιτέμνοντες ἔργον εἰσρομάντο, καὶ τὸ σάββατον ἔλυσαν ἐὰν δὲ ὑπέρορθον διὰ τὸ μὴ λύσαι τὸ σάββατον, ἐνέτη λατρίαν περιτέμνονσι τὴν περιτομήν, καὶ ἔλυσαν τὴν περιτομήν, καὶ τὸν περὶ αὐτῆς τὸν ὁρθὸν ἡμέραν ὄρον τοῦ προστάγματος. Ut dixisse censeatur Victorinus, circumcissionem plerumque fieri sabbato, si ille dies octavus fuerit a partu infantis. ROUTH.

Legēbamus, etc., « Haec omnia, » ait, Walkerus, « mendosissima sunt. » Ad marg. Caviani apographi annotatum est: « Deest fortasse quaedam ante ipsum, et forte legend. *praelioque pro praelio quom.* » Plane quidem difficultis est loci emendatio, pro facilitate mea tentanda. A Victorino enim, nisi fallor, *Exodi* cap. xvii, respicitur, ubi narratur: *Postquam dixisset Moyses ad Josue: Elige viros et egressus pugna contra Amalec... cum levaret Moyses manus, vicisse Israel, tu autem paululum remisisset, superasse Amalec... Fugavitque Josue Amalec et populum ejus in ore gladii.* Hoc autem die sabbati contigisse collegit sibi vir sanctus Victorinus ex stationibus fortasse in populi Israelis itineribus. Vel forte traditionem aliquam iudicam secutus. Lucem vero dabit loco, expositio quae verborum Moysis facta est a Tertulliano in lib. iii, contra Marcionem, ut alios auctores omittam. « Jam vero Moyses quod a iure tunc tantum, cum Jesus adversus Amalec praeliatur, expansis manibus, orabat re-identem, quando in rebus tum attonitis, magis utique genibus depositis et manibus cadentibus pectus, et facie humi voluntate orationem commendare debuisset, nisi quia illic ubi nomen Domini Jesu dimicabat, dimicaturi quandoque adversus diabolum, » crucis quoque erat habitus necessarius, « per quam Jesus victoriam esset relaturus, » c. 18. Haec Tertullianus. Tum vero apostolus Paulus ita loquitur in *Epist. ad Coloss.* cap. ii, comm. 14: *Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis et ipsum tulit de medio, affuens illud cruci.* Porro, ut ex Machabæorum libro primo et capite secundo rem narrat Sabellicus,

B in *Hist. Sacr.* ex *Eneadibus* ejus sumpt., lib. vi, pag. 279, ed. Lond., Ethnici Judaeos « e montibus deducere sunt conati. Ceterum cum neque hortatione neque minis flecti potuissent, sabbatorum die quo Judaei gentili instituto, pugnare prohibebantur, hostes montibus insinuati, nullis repugnantibus supra mille in speluncis ferro et igni crudeliter necarunt. Lata tum primum lex, ut sabbatis pro vita adversus hostes dimicare liceret. » Ad quae respicit Victorinus, ni hic quoque fallor, in posteriori parte sententiae. Quidni ergo satis bene ita procedat oratio? *Moyses prospiciens duritiam populi illius* (Israelis et Christo et novae legi infensi, ac propterea rejecit), *ideo die sabbati levabat manus, et sic ipsum cruci fixit. Et praelio quarebantur ab allophyllis sabbato, ut caperentur, et velut severitate legis ad devetandam disciplinam formarentur, h. e. legem caeremonialem.* Sequitur enim post caetera exempla allata istud veteri sabbato oppositum, *ut verum illud et justum sabbatum septimo nulliario annorum observaretur*, p. 509, l. 8. Ceterum in ms. scribitur i super alterum e in devetando. ROUTH.

Die octavo. Annotatum est ad Caviani apographi marg.: « Titulus Ps. vi. est ὑπὲρ τῆς ὁρθῆς » Beda in *Hexaemero*: « Dictum enim est in titulo Psalms in finem, in hymnis, pro octava psalmus David, quod de die iudicii scriptum totus sequentis Psalmi textus docet, in quo iram venturi iudicii timens propheta exclamat: « Domine, ne in iudicio tuo arguas, neque in furore tuo corripas me, etc. » p. 21, l. iv, Operum Bedae Basilicae editorum. Et diu ante Basilis Magus in lib. *De Spiritu sancto*, cap. 27, de die dominico, seu, τῇ μίᾳ τοῦ σαββάτου, ita scripserat: καὶ μία τοῦτον ἡ αὐτῆ, καὶ ὁρθῆ, τὴν μίαν ὅτως ἐκείνην καὶ ἀλλοτρίαν ὁρθῆν, ἧς καὶ ὁ ψαλμοδὸς ἐν τισιν ἐπιγραφαῖς τῶν ψαλμῶν ἐπεμνήσθη, δι' ἐαυτῆς ἐμφανίζουσα, τὴν μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατάστασιν, τὴν ἀπαστον ἡμέραν τὴν ἀνίσπερον, τὴν ἀδιαδοχον, τὸν ἀκατον ἐκείνον καὶ ἀγῆρον αἰῶνα. p. 56 ed. Benedictini. Idem habet Asterius, *Homil. in Ps.* vi, apud Cotelerii *Eccles. graec. monumenta* tom. ii. Τὸν ὑπὲρ τῆς ὁρθῆς καὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ψάλλον παρεκάλει, p. 56. Sed aliter plerumque, inter retata sunt titulum istum. Confer interea *Concil. Carthag.* iv, de ipso octavo die, sive futuro seculo; quod quidem dogma de octavo seculo ab ipsis usque initiis Christianismi apud veteres invaluerat. ROUTH.

Qui extra ordinem septimanæ dispositionis, etc. Clemens Alex., *Strom.* vii, p. 866, ed. Potteri: Μετὰ ἡ' οὐκ ἐν τῶν σαρκὶ τελευταίων ὑπεροχῆν ἀεὶ κατὰ τὸ προσήκον ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβάλλων εἰς τὴν πατρίαν αὐτῶν, ἐπὶ τὴν κυριακὴν ὅτως διὰ τῆς ἁγίας ἑβδομάδος ἐπιτίθει μόνον. Et apud Tertullianum, *de Anima*, cap. 37, Theodoretumque, *Interp. Psalms*, p. 640, ed. Schultze, significat *ogdous* caelorum regnum, quod iudicio supremo successurum est. ROUTH.

Jesus quoque Nave, etc. Quae hic offertur proba-

Hiericho tubicinibus circumirent, et bellum allophyllis **A** regnatus est. Septem quoque caeli sunt ^b illis diebus indicarent. Matthias (Mathathias, *interp. Vulgat.*) autem princeps Judæ sabbatum resolvit; nam præfectum Antiochi regis Syriæ sabbato occidit (*I Macc.*, II, 26, 40, 41), et allophylos sua persecutione subjecit. Et apud Matthæum scriptum legimus; Esaias quoque et cæteri collegæ ejus sabbatum resolverunt (*Mat.*, XII, 5). Ut verum illud et justum sabbatum septimo milliario annorum observaretur. Quamobrem septem diebus istis Dominus singula millia annorum adsignavit, sic enim cautum est, *In oculis tuis, Domine, mille anni ut dies una* (*Ps.* LXXXIX, 4). Ergo in oculis Dei singula millia annorum constituta sunt, septem enim habeo oculos Domini (*Zach.*, IV, 10). Quapropter, ut memoravi, verum illud sabbatum, et septem millia anni ^a quo Christus cum electis suis **B**

LECTIONES VARIANTES.

- ^a Forte Erit septimo milliario annorum, ut supra *Routh.*
^b Forte delend. Sunt *Walker.*
^c Forte Fulmina accenduntur *Walker.*

- ^d Forte Cometæ horribilis cura agitur *Routh.*
^e Forte Accidit ut *Routh.*
^f Forte Visantur *Routh.*

COMMENTARIUS.

tio, cæteraque exempla atque argumenta adducta a Victorino pro futura sabbati abolitione, exstant ea omnia, si bene memini, tum apud Justinum martyrem, tum in Tertulliani opusculis. Hic tamen in lib. IV, cap. 12, contra Marcionem distinctione inter opus humanum sive tuum in Decalogi præcepto facta atque opus divinum, ne tum quidem in arcæ circumlatione opud Jerichuntem sabbatum destructum fuisse, statuit *ROUTH.*

Antiochi. Cum monuisset legendum esse istud pro antiqui apographi Cavi-ni margo, idem recepi. *ROUTH.*

Esaias quoque et cæteri collegæ ejus. Ubi dicitur Esaias et cæteri prophætæ sabbatum solvisse? Sed tamen qui factum, ut irrepserit Esaias pro David, ratio me fugit. Apud *S. Matt.*, cap. XII, comm. 5, quærit a pharisæis Jesus: *Non legistis, quæ fecerit David, quando esurit et qui cum eo erant?* Vid. *SS. Marc.* et *Luc.* Habet autem *ms. collegi*, unde legere vult cl. *Walkerus collegii*, sed apographum Cavianum hac quidem in re secutus sum. *ROUTH.*

Ut verum. Ms. et verum. Sed conjecturam virorum doct. ad Cavi apographum secutus sum. *ROUTH.*

Singula. Singulis fortasse legendum. Psalmi illud *LXXXIX* a Victorino adductum chiliastæ afferre solent. *ROUTH.*

Habeo oculos Domini. In margine Cavei, *F. habet oculos Dominus.* Sed recte habeo, id est, teneo, invenio. *WALKER.* — *Zachariæ*, cap. IV, comm. 10: *Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in universam terram.* *ROUTH.*

Et septem millia anni. *Millia Ms.* Legendum videtur, est, vel erit, septimo millenio, vel potius, ut paulo supra, septimo milliario annorum. Sed *Walkerus* delendam esse monet tantum particulam *et*. Cæterum Victorinus post alios nonnullos patres septimum millennium regno Christi una cum sanctis ejus posthac celebrando attribuit, cui subsecuturum ultimum judicium odoasque; quæ tamen ipsa odoas ab aliis ad tempora Messie, sive adventum primum Christi relata est. *ROUTH.*

Sunt. Hoc monet delendum esse *Walkerus*. Ad septem quod atinet cælos, de quibus nugatur Victorinus, verum est quod ait Origenes, lib. VI *Contra Celsum*, num. 21. Ἐπτὰ δὲ οὐρανοὺς, ἢ ὁμοίως περιωρισμένον ἀριθμὸν αὐτῶν, αἱ φερόμεναι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀπαγγέλλονται γράφαί. Idem ab Origeno dictum ad fin. quoque num. 25. *ROUTH.*

Hi septem spiritus. Verba hæc a sequentibus distin-

guenda putavi; neque enim cum viris doctis, qui ad Cavi marginem nonnulla annotarunt, verba eorum spiritus in eorum spirituum mutarem. *ROUTH.*

Spiritus timoris. *Ms. spiritu timoris*, sed ita emendandum ait *Walkerus* post Esaiæ textum. *ROUTH.*

Tonitrua mugiunt, flumina extenduntur. In margine Cavi, *F. fulmina.* Lego, fulmina accenduntur. *WALKER.* — *Plinius*, *Nat. Hist.*, lib. II, cap. 58: *Hinc nubila, tonitrua et alia fulmina.* Ex hoc ergo, etc. h. e. ex cælo timoris Dei. *ROUTH.*

Ignes conglobant. Dubito, utrum rescribendum sit, ignes se conglobant, an auctor hoc sensu verbum conglobato adhibeat, etsi elegantior oratio esset, si in sensum procurationis sive expiationis acciperetur. Vide *Gesnerum* in *Ling. Romanæ Thesaur.* *ROUTH.*

Cometæ horribilis cura agitur. Fortasse scribendum, cometæ horribilis cura agitur. Sed conjecit reponendum esse, cometæ horribiles currunt, *Samuelis Crellius.* *ROUTH.*

Nonnunquam accedit etiam sol et luna invicem visitantur. Legerim, nonnunquam accidit, ut etiam sol et luna invicem (h. e. simul) visantur. In verbis porro, quæ sequuntur, forsitan reponendum est aspectus pro aspectu, et efficiant pro efficiunt. *ROUTH.*

Auctor autem totius creaturæ Jesus. *Ms. efficiunt, auctoritatem totius creaturæ justus*, etc. Hinc lego, efficiunt. Auctor autem totius creaturæ istius; verbo cognomen est. Vel, Auctor autem totius creaturæ Jesus. Sic supra, Homo Christus Jesus auctor eorum. Vide *Artemonium*, id est, *Samuelem Crellium*, Præfat., pag. 24, ante initium Evangelii Joannis, etc., hæc perverse ad hypothesin suam trahentem, et corruptentem. *WALKER.* — Ita ab *Irenæo*, vel fortasse etiam antiquiore aliquo Christiano, pater generis humani appellatur *Verbum Dei*. Vid. lib. IV, *Irenæi*, c. 31, al. 51, p. 259, ed. *Masueti*. Verba autem, auctoritatem totius creaturæ in Cavi apographo cum superioribus conjuncta sunt. Et vir cl. *P. Wesselingius Probab.*, cap. XIV, pag. 117, cum nondum edita erat egregia ista *Walker* conjectura, juste vel justius primitus scriptum fuisse pro justus statuit. Cum vero propter Victorini verba, quæ supra ad pag. 305 habentur, *Walker* posteriorem illam emendationem præferendam duxerim, ipsam haud dubitavi huic loco apponere. Si quis tamen maluerit alteram illam, auctor totus autem creaturæ istius, reponendum mihi quidem videretur, auctori autem, pro auctoritatem. Istius op-

bilia, lumine radiantia in acie aspectu ejus^a, efficiunt^b. Auctoritatem totius creaturæ justus^c; Verbo cognomen est ei, sic enim dicit pater ejus, *Eruclatum est cor meum verbum bonum* (Ps., XLV, 1). Joannes evangelista sic dicit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipsum facta sunt, et sine eo factum est nihil* (Joan., I, 1, 2, 3). Ergo primus factus creaturæ^e est, secundus hominis^f humani generis, ut ait apostolus (I Cor., xv, 45, 47). Hoc igitur Verbum, cum lucem fecit, sapientia vocatur; cum cælum, intellectus; cum terram et mare, consilium; cum solem et lunam cæteraque clara, virtus; cum terram ac mare excitat, scientia; cum hominem finxit, pietas; cum hominem benedicit et sanctificat, timor^g, Dei nomen habet.

Ecce septem cornua agnuli (Apoc., v, 6), septem oculos Dei (Zach., iv, 10); septem oculi (Apoc., v, 6) stagnei^h septem spiritus (Apoc., iv, 5); septem faces ardentes ante thronum Dei (Apoc., iv 5); septem can-

A delabra aurea (Apoc., I, 15); septem ovicula (Levit., xxiii, 18); septem mulieres apud Esaiam (Is., iv, 1); septem ecclesie apud Paulum, (Act., vi, 3), septem diacones; septem angeli (Plus semel Apoc.), septem tubasⁱ (Jos., vi, vel Apoc., viii); septem signacula libri (Apoc., v, 1.) septem septimanæ, quibus pentecoste concluditur; septem septimanæ apud Danielelem (Dan., ix, 25); item quadraginta tres septimanæ apud Danielelem; apud Noe septem omnia munda in arca (Gen., vii, 2); septem vindictæ de Cain (Gen., iv, 15); septem anni remittendi debiti (Deut., xv, 1); lucerna cum septem orificiis (Zach., iv, 2); septem columnæ sapientie in domum^j Salomonis (Prov., xi, 1).

Nunc igitur de inerrabili gloria Dei in providentia videas memorari; tamen, ut mens parva poterit, conabor ostendere. Ut Adam illum per septimanam reformaverit, atque universæ suæ creaturæ subveniret^k, nativitate filii sui Jesu Christi Domini nostri factum est. Quis itaque lege Dei doctus, quis plenus Spiritu sancto, non respiciat corde, ea die Gabriel

LECTIONES VARIANTES.

^a Forte Aspectus Routh.

^b Forte Efficant Routh.

^c Forte Auctor autem totius creaturæ Jesus Walker.

^d Forte Eructavit Routh.

^e Forte Creatura Routh.

^f Forte Homo Dominus Routh.

^g Forte Timoris Routh.

^h Forte Sunt agui Cavii marg. Septem oculi Delend. censet. Walker.

ⁱ Forte Tubæ Routh.

^j Forte Domo Walker.

^k Forte Subvenerit Walker.

COMMENTARIUS.

taverat quidem Crellius pro *justus* reponere, ut emendaret, *istius verbo cognomen est ei*, id est ei verbo, quod supra memoravimus, cognomen est verbum Dei. Etenim cum ad hoc probandum, Christi verbum Dei nominari, adducat Victorinus locum Joan., I, 1, sequeretur eum legisse, et *Dei erat verbum*. Ita Crellium locum refinxisse, et argumentatum esse, mihi retulit, antequam Crellii librum vidissem. Baraterius, in *Anti-Artemonio*, seu *Initio Evangelii Joannis Vindictum*, part. I, cap. 16, § III, p. 110, ubi ipse legendum proponit: *Isti verbo cognomen est Dei*.

ROUTH.

Eruclatum est cor meum verbum bonum, LXX. Ἐξερεύσατο ἡ καρδία μου λόγον καλοῦ. Vulgata quidem habet. *Eruclavit cor meum verbum bonum*. Nihilominus au Victorinus, qui, auctore Hieronymo, supra ad pag. 234, non reque latine ac græce noverat scribere, *eruclatum est pro eruclavit* posuerit, an potius, *cor eruclatum esse intellexerit*, alii judicent. ROUTH.

Ergo primus factus, etc. Repositum ad marg. Cavii est, *Dominus* pro hominis. Amplector emendationem, totum vero locum ita legere velim. *Ergo primus factus creatura est, secundus homo Dominus humani generis, ut ait apostolus*. Scilicet in *Ep. I ad Cor.* xv, 45, 47. Mox ad l. 5, p. 240, verba exstant, *ut Adam illum per septimanam reformaverit, atque universæ suæ creaturæ subveniret*.

Hoc igitur Verbum—timor Dei nomen habet. Walkero teste, voces quæ sequuntur, ita in Ms scriptæ fuerant, emendante eas Cavii apographo: *cælu pro cælum, terra pro terram, sole et luna pro solem et lunam, cum terræ ac maris pro cum terram ac mare, homine pro hominem*. Sed recentiori manu litteram *m* super pleraque hæc verba scriptam fuisse in ipso codice, testatur cl. Toddus. Ego interim timoris pro timor nralim legere. ROUTH.

Cornua. Cornuta, ms. correxi post Apoc., v, 6.

ROUTH.

Apud Paulum. Pro *Paulum* margo editionis Cavii habet. F. Apocal., sed male, et recte *Paulum*; Cyprianus de Exhortatione Martyrii, pag. 125, ed. Au-

stel: «Apostolus Paulus qui hujus legitimi numer et certi meminit, ad septem ecclesias scribit. » Vide et alia ibidem hunc locum illustrantia. WALKER. — Fragmentum *De Canone S. Scripturæ*, quod primus edidit in *Antiquitatibus Medii Ævi* cl. Muratorius, hæc habet: «Cum ipse beatus apostolus Paulus sequens prædecessoris sui Joannis ordinem, non nisi nominatim septem ecclesiis scribit ordine tali, ad Corinthios, etc. » ROUTH.

Septem diacones. Cons. notam ad Cornelii Fragmenta de numero diaconorum. De scriptura autem *diacones* Vossius in lib. *De vitis sermonia*: «*Diacones et diaconibus* crebrum est scriptoribus ecclesiasticis etiam antiquis. Sed hos pietatis potius habemus magistros quam latinis. Elegantiore igitur semper *diaconus* dicunt, ut græce est *διάκονος*. » Lib. I, cap. 20, p. 82. Tertullianus vero Cyprianusque, quod ego meminim, fere semper habent *diaconi*, dum res, fateor, se aliter habet in epistolarum cyprianicarum inscriptionibus, et ubi narra: Cyprianus in *Epistola ad Successum*, quæ est Epist. 80, vel 82: «*Valerianum Imp. ad senatum rescripsit*, et episcopi et presbyteri et *diacones* incontinenti animadvertantur. » Unde videtur nomen *diacones* eo tempore usitatus ac vulgatus fuisse.

ROUTH.

In domo Salomonis. Sic legendum monet Walkerus pro *in domum S.* Qui septem sacramenta in Ecclesia esse statuunt, ut obiter id notem, plurima horum septenariorum numerorum in medium solent adducere, ut rem vel firmiter, vel illustrent. ROUTH.

Ut Adam illum, etc. Walkerum momentem verba hæc cum sequentibus, *nativitate filii sui, etc.*, conjungi debere, non cum prioribus, secutus sum: is porro *subvenerit* pro *subvenerit* vult reponere. *Nativitate pro nativitate* correxerat Cavii apographum. Per *sanctam* autem *hebdomadam*, sive diversos bonitatis profectus, procedendum esse præcepit Clemens Alex., supra, ad p. 250. ROUTH.

Ea die Gabriel angelum Mariæ, etc. Quomodo hæc atque cætera hujusmodi sibi collegerit Victorinus,

angelum Mariæ virgini evangelizasse, qua die draco A
Evam seduxit; ea die Spiritum sanctum Mariam vir-
ginem inundasse, qua lucem fecit; ea die in carne
esse conversum, qua terram et aquam fecit; ea die
in lacte esse conversum, qua stellas fecit; ea die in
sanguine, qua terra et aqua fœtus suos ediderunt; ea
die in carne esse conversum, qua die hominem de
humo instruxit; ea die natum esse Christum, qua ho-
minem finxit; eadem ^a die esse passum, quo ^b Adam
cecidit; ea die resurrexit ^c a mortuis, qua lucem fecit
Humanitatem quoque suam septenario numero con-
summat, infantis, pueritiam, adolescentiam,
juventutis, perfectæ ætatis, occasum ^d. Judæis quoque
humanitatem suam etiam his modis ostendi, cum esur-
rit, sitit, cibum potumque dedit. cum ambulat, eas
esse scit ^e, cum super cervicalem ^f dormivit (*Marc.*,
iv, 58); cum autem freta aut procella ^g pedibus in-
greditur, ventis imperat, ægros curat, et claudos
reformat, cæcos eloquentia instituit ^h videte Dominum
se esse nuntiari ejusdem ⁱ.

Duodenario numero dicere J ut supra memoravi,
per duodenas horas bifarie divisus est lucis et noctis,
per has namque horas, menses et anni et tempora et
sæcula computantur. Constituta ^k sunt itaque sine
dubio autem ^l diei angeli duodecim, noctis angeli
duodecim, pro numero scilicet horarum. Hi sunt
namque xxiii testes dierum et noctium (*Apoc.*, iv, 4),
qui sedent ante thronum Dei, coronas aureas in ca-
pitibus suis habentes, quos in ^m Apocalypsis Joan-
nis apostoli et evangelistæ seniores vocat, idcirco

LECTIONES VARIANTES.

- ^a Forte Ea Walker.
^b Fo te Qua Walker.
^c Forte Resurrexisset Walker.
^d Forte Occasus Walker.
^e Forte Et secessit Routh.
^f Forte Cervical Routh.
^g Forte Procellosa Deleto aut Routh.

quia seniores sunt et aliis angelis et hominibus.

EXPLICIT TRACTATUS VICTORINI DE FABRICA MUNDI.

Primus ex codice Lambethano edidit Gul. Cavius in
(*Historia Litter.*, tom. 1, p. 148.)

Interpretationem quæ sequitur, *Esaiæ*, c. vi, comm. 2,
commemoratur S. Hieronymus, *epist. ad Damasum*,
t. III, p. 518, ed. *Martianæi*.

Sex alæ uni (ex Seraphim), et sex alæ alteri (*Isa.* vi, 2),
Victorinus noster duodecim apostolos interpre-
tatus est.

De S. Victorini Interpretatione *Ecclesiasticis*, c. iv,
comm. 13, ita S. Hieron., *Comm. in Ecclesiast.* ad
loc., t. II, p. 741.

B Origenes et Victorinus non multum inter se di-
versa senserunt. Post generalem enim illam senten-
tiam, quæ omnibus patet, quod melior sit adolescen-
tulus pauper et sapiens, quam rex senex et insipiens,
et quod frequenter evenit, ut ille per sapientiam
suam etiam de carcere regis egrediens imperet pro
dominatore perverso; et rex insipiens perdat impe-
rium, quod tenebat: super Christo et Diabolo hunc
locum interpretati sunt, quod puerum pauperem et
sapientem, Christum velint puerum, juxta illud, mag-
num tibi est vocari te puerum meum (*Isa.*, XLIX, 6);
pauperem vero, quia pauper factus est, quum dives
esset (*II Cor.*, VIII, 9); et sapientem, quia proficiebat
ætate et sapientia et gratia apud Deum et homines
(*Luc.*, II, comm. ult.). Iste natus est in regno senis, etc.

- C ^h Forte excidit Surdos facit audire, et mortuos resti-
tuit Routh.
ⁱ Forte Nuntiare ejusdem Routh.
^j Forte Dies Routh.
^k Forte Constituti Walker.
^l Delend. Autem ait Walker.
^m In delend monet Walker.

COMMENTARIUS.

perinde atque alii veteres tractatores et chronologi,
vix operæ pretium est, ut quis ostendat. Paulo post
in Cavi apographo positum est mundasse pro inun-
dasse. ROUTH.

Ea die in carne esse conversum, qua terram, etc. Non
conveniret hoc cum illo ad lin. 13, ea die in carne esse
conversum, qua die hominem de humo instruxit, quod
factum esse ostenditur libro *Genesis* die sexto, dum
terra et aqua die tertio apparuisse dicuntur, nisi aias
Christi incarnationem in utero B. Virginis hæc quidem
intelligi debere. Confer verba paulo supra ad lin. 9,
et not. in Fragment. J *Chronici Africani*, vol. II, pag.
239. ROUTH.

Qua terra et aqua fœtus suos ediderunt. Hoc factum
die quinto esse dicitur ad p. 256, l. 28. At vero sua
edidisse aqua quidem traditur die quinto, terra autem
die sexto. ROUTH.

Ea die esse passum, qua Adam cecidit. Lapsus esse
Adam eo ipso die, quo illum creavisset Deus, omnes
fere statuunt. ROUTH.

Occasus. De morte vox interdum adhibetur. ROUTH.
Eas esse scit. For. scribendum, et secessit. Vox
enim secessit vet. latino interpreti solennis. Verbi
causa, Cum autem vidisset Jesus, quod Joannes tradi-
tus esset, secessit (*ἀνεχώρησεν*) in Galilæam (*Matt.* iv,
12). Sed ad Cavi marginem legendum esse conjicitur
spicas pro eas. Mox cervical legendum puto pro cervica-
lem, et freta procellosa, pro freta aut procella. ROUTH.

Cæcos eloquentia instituit. Eloquentiam Ms., et clodos
antique pro cludos. Dixerat, cludos reformat, statim
ante istud, cæcos eloquentia instituit. Hic vero propter
septenarium numerum, de quo tot Victorinus habet,
vix dubito quin hujusmodi quædam ille addidisset,
surdos facit audire, et mortuos restituit. Conf. *Luc.*, VII,
22. Interea Melito sardensis in fragmento *Libri de*
Incarnatione Christi ita scribit: Θεός γὰρ ὢν ἑαυτοῦ τε
καὶ ἄνθρωπος τέλειος ὁ αὐτός, τὰς δύο αὐτοῦ οὐσίας ἐπι-
στόσατο ἡμῖν· τὴν μὲν Θεότητα αὐτοῦ διὰ τῶν σημείων
ἐν τῇ τριτῇ τῇ μετὰ τὸ βάπτισμα, τὴν δὲ ἀνθρωπότητα
αὐτοῦ, ἐν τοῖς τριάκοντα χρόνοις τοῖς πρὸ τοῦ βαπτισ-
ματος. ROUTH.

Nuntiare ejusdem. Duodenario numero dicere. Lo-
cum mendosissimum ita emendes: Nuntiare ejusdem.
Duodenario numero dies. Lectorem enim ad initium
commentarioli sui ad p. 305, l. 5, mittit auctor.

ROUTH.

Computantur, etc. Ms. computantur constituta sunt.
Itaque sine dubio autem diei. Walkerum verba inter se
aliter distinguentem, et constituti scribentem, deleto
autem, magis sequendum esse duco, quam viros docti,
ad Cavi marg. qui partic. et addunt ante constituta
sunt. ROUTH.

Quos [in]. Delendum ait in Walkerus. Minus recte
apocalypsi in apographo Caviانو exstat. ROUTH.

Sex alæ, etc. Victorinum, quem hoc loco propterea
appellat nostrum Hieronymus, quod e scriptoribus

De Victorino ita scribit S. Hieronymus, *Advers. Helvidium*, t. iv, p. 141.

De Victorino id assero, quod et de Evangelistis, fratres eum dixisse Domini, non filios Mariæ: fratres autem, eo sensu, quem superius exposuimus, propinquitate, non natura.

De Sententia quadam Victorini, aliorumque, ita S. Hieron. *De Viris Ill.*, c. 18.

Hic (Papias) dicitur mille annorum judaicam edidisse *δευτέρωσαν*, quem secuti sunt Irenæus et Apollinarius et cæteri, qui post resurrectionem aiunt in carne cum sanctis Dominum regnaturum. Tertullianus quoque in libro de Spe fidelium, et Victorinus *Petabionensis*, et Lactantius hac opinione ducuntur. B

COMMENTARIUS.

Ecclesiasten inter alios S. Scripturæ libros, ait idem Hieronymus *De Viris Illustr.* a me huic fragmento præfixus. ROUTH.

Senis, etc., etc. Cum non constet, utrius tandem sint verba istæc, Origenis an Victorini, plura hic

Commentarium (1) scripsisse Victorinum in Joannis Apocalypsin, tradit Hieronymus supra *De Viris ill.*, p. 235. Ad tractatum autem quod attinet in tomo I *Bibliothecæ patrum parisiæ* editum, qui Victorini nomine inscriptus est, dicendum cum Tillemontio, *Mem. Eccl.*, tom. v, not. 2, in S. Victorin. Lardneroque *De Evang. Fide*, part. II, lib. I, cap. 56, p. 196, etc., interpolatum quidem eum librum fuisse, et nonnullis in locis mutatum, sed majorem tamen partem ejus a Victorino revera scriptum, idque eo magis, quod in plurimis rebus commentarius iste cum illo *De Fabrica Mundi* fragmento, post Cavium nunc edito, pulchre conveniat. Confer et Ceillier, *Histoire générale des Auteurs sacrés et ecclésiastiques*, tome III, cap. 21, § 5, p. 346.

Age vero, breviora quædam *Scholia* Victorini in *Apocalypsin* quasi post liminio jam reducta sunt a Gallandio, quæ primus ex casinensi codice ediderat Basilus Millanius monachus casinæ, Bononiæ, anno 1558. Atque Gallandius, in *Bibliothecæ patrum* suæ t. IV p. 6, se nullum dubitari, si viris doctis perspecta hujusce opusculi editio unica adeoque perrara fuisset, « quin *Scholia*, tamquam genuinum Victorini fetum exceperissent; agnovissentque simul subditivum omnino esse, utpote mire interpolatum. Commentarium illum in *Apocalypsin*, qui sub ejus nomine in patrum Bibliothecis circumferuntur. » Sic ille. Quamquam vero vestigia antiquioris doctrinæ in his brevioribus scholiis subinde deprehendi, interpolata tamen isthæc ab aliquo male feriato fuisse mihi videbantur, si modo eadem ad Victorinum tertii sæculi scriptorem vere pertinerent. Extat in illis ad comm.

(1) Quamvis admiserimus Victoriniana scholia quæ hic noster respuit commentator, melius tamen visum est nobis notare quæ de scholiis in *Apocalypsin* Routh censuerit.

De eadem Sententia ita S. Hieron. *Comm. in Ezech.*, c. 56, t. III, p. 952.

Neque enim juxta judaicæ fabulas, quas illi *δευτέρωσαι* appellant, gemmatam et auream de cælo expectamus Hierusalem, nec rursum passuri circumcisionis injuriam, nec oblaturi taurorum et arietum victimas, nec sabbati otio dormiemus. Quod et multi nostrorum, et præcipue Tertulliani liber, qui inscribitur de Spe fidelium, et Lactantii institutionem voluminum septimum pollicetur; et Victorini *Petabionensis* episcopi crebræ expositiones; et nuper Severus noster in dialogo, cui Gallo nomen imposuit. Et ut Græcos nominem, et primum extremumque jungam, Irenæus et Apollinarius.

transcribere supersedeo. ROUTH.

De Victorino id assero, etc. Helvidius, dum perpetuam oppugnabat S. Mariæ virginitatem, Victorini verba quædam adduxerat. ROUTH.

14, cap. 1, Apoc.: *Caput autem ejus et capilli erant albi*, etc., interpretatio ista: *In capillis albis abbatum est multitudo*. Iterum ad comm. 18, cap. XII: *Numerus ejus nomen hominis, et numerus ejus sexcenti sexaginta sex*. post multa alia hoc additum est: *Item aliud ejus (antichristi) nomen gothice, quod per se liquebit, id est, Γεωργιανός, quod eodem modo græcis litteris computati γ', ιβ', ε', quinque, etc.* Significatur autem Gensericus Vandalorum rex, qui sæculo quinto catholicos in Africa vexarat. Alia mitto, sed notes lector, quæso, in eodem opusculo non tantum quod in fine adversus chiliastas scriptum extat, sed scholia adi in totum caput vicesimum eorundem sententiæ opposita; etsi, prout de altero commentario agens olim notavit Cavius, Victorinus in commentario suo, Hieronymo id diserte tradente, chiliastarum errori favorit, idemque profecto in fragmento, quod superest, *De Fabrica Mundi*, fecerit. Sed hæc hactenus. Poematum, quæ Victorino nonnulli attribuerunt, nullum pari gaudet testimonio atque breve illud carmen adhuc extans *de Cruce Domini* vel *de Paschate*, inscriptum, cujus duos priores versus Victorino adscripsit Beda venerabilis in libello *de Locis Sanctis*, cap. 5, pag. 489, tom. III, ed. Basil.: « ... Qua ductus opinione, » inquit Beda, « Victorinus Pictaviensis antistes Ecclesiæ, de Golgotha scribens ita inchoat: »

Est locus, ex omni medium quem credimus orbe,
Golgotha Judæi patrio cognomine dicunt.

Verumtamen sententiæ illorum haud refragor, qui propter styli differentiam a Victorino carmen abjudicare velint; nam latine loqui auctor poematis videtur, id quod de Victorino in tractatu *De Fabrica Mundi* vix dicendum. Facultas enim pure et emendate scribendi in cumulum sancti martyris laudum, teste pluribus locis Hieronymo, non accessit.